

HEVIER, Daniel: PRIZNANÉ PRÓZY JÁNA JOHANIDESA. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2020. 216 s.

Zuzana Bariaková

DOI: <https://doi.org/10.31577/slovlit.2022.69.1.9>

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-4592-2020>

Kniha Daniela Heviera *Priznané prózy Jána Johanidesa* je podľa slov autora výsledkom nielen polstoročnej čitateľskej skúsenosti s dielom Jána Johanidesa, ale je aj spojená s osobným poznáním spisovateľa, s dôvernejším „čítaním“ jeho osobnosti. S prvými Johanidesovými prózami sa D. Hevier stretol v sedemdesiatych rokoch 20. storočia, k niektorým sa pravidelne vracal, iné preletel letmo, viaceré poznal veľmi detailne, mnohé pasáže „takmer doslovne“ (strana 7) ako ich vydavateľ a editor. Keď sa v rokoch 1992 až 1997 zblíži s J. Johanidesom pri vydávaní jeho kníh, začína aj jeho „čítanie človeka“.

Už v citovo zainteresovanom apelatívnom úvode Chcem čítať Jána Johanidesa sa D. Hevier priznáva k metóde, ktorú uplatnil pri uchopení Johanidesovho diela. Naproti životnej skúsenosti, keď Johanidesove texty nečítal chronologicky a niektoré zámerné preskakoval či nechával si ich na príhodnejšiu chvíľu, v knihe sa pokúsil o prečítanie J. Johanidesa „na jeden dúšok [...], celé jeho dnes už uzavreté dielo“ (strana 8). Explicitne uvádza, že jeho ambíciou nebolo napísať akademickú monografiu. Ak k tejto metóde pridáme aj čosi

zo vzájomnej korešpondencie, spomienok, fotografií, rozhovorov, recenzií, esejí či rôznorodé tematické intermezzá, ukáže sa, že D. Hevier vskutku naplňa – v protiklade k mono-grafii – svoj autorský zámer takzvanej „stereo-grafie“ (strana 8), teda vlastnej autorskej prózy, navyše rovnako mnohouholnej ako Johanidesove texty. Slovom „próza“ autor potvrdzuje deklarovaný úmysel: kým kniha o Johanidesových textoch by ešte mohla svedčiť o istých odborných ambíciách, žánrovým označením interpretačného pohľadu ako „prózy“ podsúva potenciálnemu čitateľovi skôr iné recepčné hľadisko. Vytýčený smer uvažovania o literatúre neprekvapí, stačí si len spomenúť na Hevierov výber z literárnej a kultúrnej publicistiky a recenzistiky *Aby bolo napísané* (Kalligram, 2005). Aj tam sa v náčrtoch objavil niekoľkokrát podobný postup, odkazujúci k esejistickému písaniu o čítaní, v rámci ktorého žánrovo rozvoľnené podložie umožňuje selektívne vyberať a zvýrazniť autentické dojmy z prečítaného. Ako D. Hevier upresňuje ďalej, domnieva sa, že práve takýto spôsob čítania mu (a možno aj čitateľovi) umožní objaviť „nové fazety prozaického vejára tohto rozprávača“ (strana

8). Chce sa spoliehať iba na vlastný, priamočiary dojem a podať ho ako správu. Zámerne sa pri svojich analýzach nechce opierať o vedecké autority, ktoré sa vyjadrovali k Johanidesovým textom, jeho snahou je ponúknuť „iba“ subjektívne prečítanie autora, ktorého má rád, s ktorým súzvučí a ktorého pokladá za jedného z najväčších epikov slovenskej prózy“ (strana 8).

Pre knihu je príznačný kultivovaný jazyk a štýl, ktorý má – aj vďaka použitej metóde – síce ďalej od vedecky komplikovaného diskurzu, ale, našťastie, tiež ďalej od rozšírenej desémantizácie v takomto type uvažovania o literatúre. Hevierovo čítanie ponúka príbeh (aby sme zostali pri próze) o obľúbenom autorovi, jeho dielach a dobe, v ktorej žil, a súčasne odkrýva čosi zo záujmových a z časovo-priestorových súradníc Hevierovho bytia a stretania sa s Johanidesom. Neobvyklý záber sprostredkujúci vizuálny vnem spojený s obálkami a so záložkami Johanidesových kníh, ich dizajnom, písmom, hrúbkou papiera však môže prekvapíť len toho, kto sa neorientuje v rozmanitých umeleckých aktivitách D. Heviera, v ktorých majú výtvarné umenie a knižný dizajn pevné miesto. Štruktúru knihy ozvlášťujú krátke intermezzá venované špecifickým témam a čitateľským výpiskom, napríklad Johanidesovým prirovnaniam, neologizmom, adjektívnym prívlastkom, tematike očí, zraku a pohľadu (dokonca v troch častiach), detailom, farebnosti a chuti u J. Johanidesa, ale aj jeho publicistike, esejam a rozhlasovým hrám. V druhej časti knihy dominuje v intermezzách dôvernejšie predstavenie Johanidesovej osobnosti cez vzájomnú korešpondenciu, knižné venovania, ústne svedectvá a príbehy. Týmto spôsobom dotvára D. Hevier johanidesovskú mozaiku vo svojej vlastnej autorskej knihe. Už ich zámerne (napríklad abecedné) usporiadanie v prípade johanidesovských prívlastkov či gnóm ponúka samostatné svojbytné diela, ktoré by sa dali označiť ako hravé hevierovské variácie na Johanidesa, kde sa obnažuje nielen genetický kód Hevierovho písania, ale aj sila a estetický účinok Johanidesovej výpovede.

Jednotlivé Johanidesove opusy sprevádzajú Hevierove osobné spomienky na udalosti, ktoré sa mu s nimi spájajú. Napríklad kapitolu o *Súkromí* rámcuje takto: „Knihu Jána Johanidesa *Súkromie* (Slovenský spisovateľ, 1963) som si kúpil v roku 1971. Mal som pätnásť rokov a vyhral som literárnu súťaž Miestneho odboru Matice slovenskej v Prievidzi s cyklom básní *Pokoj vám*. [...] Keďže Johanidesova knižka nestála viac ako desať korún, ešte mi ostalo aj na iné, ale chvíľa pred policou v kníhkupectve s Johanidesom sa mi najviac vryla do pamäti. Neviem rekonštruovať, prečo som siahol priamo po nej. Meno Johanides som už poznal zo Slovenských pohľadov, ktoré som v tom čase hltal. [...] Možno ma fascinovala obálka s ilustráciou Milana Paštéku [...] a možno rozhodla prvá veta prvej prózy *Nerozhodný...*“ (strana 9). Citovaná dlhšia pasáž ukazuje, že *Súkromiu* venuje D. Hevier najväčšiu pozornosť, považuje ho za kľúčové pre jeho vlastný vzťah k Johanidesovi. Nielen v tejto kapitole rekonštruje dojmy z prvého čítania a porovnáva ho s tým ostatným, pričom ruptúru, ktorá medzi nimi logicky vzniká, vyplňa vzdelaním, rokmi nadobudnutou rozhladenosťou, kompetentnosťou a interpretačnou zručnosťou. Kapitoly (napriek viacnásobnému ubezpečovaniu) nezostávajú len na úrovni dojmov z čítania alebo sústredenia sa na zásadné dejové a motivické línie jednotlivých próz, reflexia každej Johanidesovej knihy je vložená do dobového literárneho kontextu, výberovo ozrejmuje okolnosti a udalosti literárneho života od päťdesiatych rokov 20. storočia po prelom tisícročí. Niektoré pasáže majú nielen literárnohistorický, ale aj literárnoteoretický (napríklad strana 47) či literárnokritický rozmer.

Časti, ktoré sú venované najnovším textom – knihám *Nepriestrelná žena* (2002) a *Hmla na našej trpezlivosti* (2005), možno označiť za miniatúry, okrem príznakového rozsahu neobsahujú žiadne mimotextové referencie. Daná skutočnosť môže naznačovať autorovu únavu zo zvolenej metódy alebo aj menšie súznenie s poslednými knihami J. Johanidesa. Prečítanie celého Johanidesovho diela mu však záro-

veň umožnilo pomerne pregnantnú formuláciu záverov, ktorú príznačne nazval Coda k Jánovi Johanidesovi, kde názov aj umiestnenie v knihe odkazujú k hudobnej terminológii – k zvláštnej samostatnej časti skladby, ktorá sa vždy hrá až v úplnom závere. Aj tu vidieť Hevierov zmysel pre hru a vonkajškovú organizovanosť, pod ktorou sa ukrývajú rozbiehavé autorské záujmy. Na dvadsiatich stranách, pod jednotlivými písmenami mena a priezviska, dokazuje hlboké porozumenie Johanidesovmu písaniu i životným postojom, ktoré vyplývali (aj) z rodinných peripetií po februári 1948. V podkapitole J ako Ja objasňuje Johanidesovu sebaobranu voči atakom zvonku cez manifestovanie vlastného Ja, potvrdzovanie vlastnej hodnoty, často skryté pod maskou „exhibicynizmu“ (strana 191). V ďalších častiach cody sa venuje oporným bodom Johanidesovej poetiky i noetiky. D. Hevier v dvanástich iniciálových podkapitolách zosumarizoval, ale aj rozvinul či dopovedal Johanidesov príbeh, ktorý osnoval na predchádzajúcich dvesto stranách. Podkapitoly ako Á ako Áno, J ako Jazyk, O ako Opus, N ako Násilie, H ako Hlas, A ako Autenticita signalizujú zaujímavé možnosti ďalšieho skúmania spisovateľovho diela. Najväčší priestor venuje názorom odborných kruhov na Johanidesovo písanie a zamýšľa sa nad tým, čím iritoval značnú časť literárnej kritiky (I ako Iritovanie). Aj pri jednotlivých knihách odkazuje práve na negatívne kritiky, s ktorými sa, prirodzene, nestotožňuje. Polemizuje s nimi sčasti aj preto, že sa mu v kontexte celého uzavretého Johanidesovho diela javia ako nepravdivo príkre. Oproti nepriaznivým dobovým ohlasom (strany 63-65) ponúka aktuálnu recepciu, pravda, s vedomím literárnohistorického kontextu. Tu je však evidentný jeho selektívny a axiologický prístup nielen k textom J. Johanidesa, ale aj k sekundárnej literatúre. Ostro sa vymedzuje napríklad voči kritike *Súkromia* od Milana Hamada a Valera Mikulu, ale nesúhlasí ani s hodnotením ponovembrovej Johanidesovej prózy *Dívaj sa do modrých očí Londýna* (2000) Ivany Taranenkovej, ktorú autorka vo svojej recenzii nazvala „premárnenou investíciou“ a „re-

zignáciou na akékoľvek [vývinové] hľadanie“ (strana 200). D. Hevier píše vo viacerých prípadoch o nepochopení „prípadu Johanides“, ale aj literatúry všeobecne. Jeho odkaz istej časti literárnej kritiky sa podobá viac na „fanúšikovské ukrivdenie“ ako na hľadanie porozumenia iného kritického názoru: „Pri podobných formuláciách sa ukazuje, ako sú (niektorí) naši literárni kritici uväznení v ideologizácii literatúry (Daňovia Okáliovia naopak!), ako ich irituje každá nekonvenčná realizácia fikčného písania, keď na jednej strane vyžadujú od prózy, aby bola autonómna, aby sa nepodobala fakticite života [...] a na druhej strane okamžite zneróznejú, ak sa vyskytne autor, ktorý hlása autonómnosť literatúry ako umeleckého, čiže do veľkej miery umelého, artifičialneho výkonu“ (strana 200). Vo veľmi podobnom duchu sa nesie podkapitola E ako Európan, ale zaujímavou sa stáva až po prenesení sa cez opisované animozity medzi autormi, keď sa D. Hevier sústreďí na ukotvenie Johanidesovho diela v európskej kultúre, nielen „pre jeho prorocký hlas a vizionárstvo, ktoré vidí [...] historický kontext a panely súčasnosti, ale aj jej budúcnosť, ak sa Európa vzdá svojich základov, morálky, schopnosti byť otvoreným priestorom na spoluprácu s ostatnými kultúrami a svetmi“ (strana 203).

Sumarizačný text za codou, ktorý bol uverejnený pod názvom Prípady Johanides v časopise *.tyždeň*, supluje záverečné zhrnutie. V časti Ako som čítal Jána Johanidesa sa D. Hevier oblúkom vracia k úvodnému Chcem čítať Jána Johanidesa a opätovne zdôrazňuje nadšenie a obdiv, ktoré mu boli dopriate, keď prečítal všetky spisovateľove knihy. S pocitom katarzie posúva tento metapríbeh ako „provizórnu správu, pohyblivú mapu jedného čítania jedného autora“ (strana 211). Treba zdôrazniť, že ide o čítanie poučené, vystužené a doplnené sekundárnymi zdrojmi, na ktoré sa odvoláva v texte (napríklad na strane 79 ide o recenziu Roberta Pynsenta alebo na strane 47 o publikáciu Milana Šútovca).

Ak sa na záver vrátíme k názvu knihy, ktorý je v adjektíve kontradiktórny k Johanidesovej próze *Neprižnané vrany*, a spomenieme si

na autorovu polemiku s doslovom Vladimíra Mináča k dvojvydaniu noviel (spolu s *Baladou o vkladnej knižke*) z roku 1984, objaví sa aj hlbší zámer Hevierovho opätovného pre-čítania Johanidesovho diela: vzdanie holdu oddanosti literatúre tohto prozaika, príbehu, dobrej vete, ale aj etike epika. Pri takomto zámere je potom hádam aj pochopiteľné, že mu radosť občas pokazí (z jeho pohľadu) subverzívna súdobá kritika...

PaedDr. Zuzana Bariaková, PhD.
Filozofická fakulta Univerzity
Mateja Bela
Tajovského 40
974 01 Banská Bystrica
Slovenská republika
E-mail: zuzana.bariakova@umb.sk